

sledné citace, což případným zájemcům usnadňuje navázání dalším výzkumem.

Celkově sborník dosahuje vysoké odborné úrovně, a to i přes občasnou nevyváženost rozsahu a hĺobky jednotlivých príspevků. Islám je skrze publikaci predstavovan jako neustálený, rozmanitý systém presvedčeni a praktik vztahujících se k různým autoritativním zdrojům a zároveň žijící v pestrosti každodennosti. Nutno priznat, že výběr materiálu prezentuje především hlavní proud sunnitského islámu a zcela odhlíží od jiných směrů. Sborník tedy nelze doporučit vyloženě jako učebnici studentům, ale spíše odborníkům, kteří chtějí doplnit své znalosti v oblasti islámské funerální problematiky. Zároveň mohou mít z četby užitek i čtenáři, již se chtějí dozvědět více o problematice střetu normativní a žité religiozity, neboť toto téma se autorům podařilo v knize velmi zajímavě rozvinout.

ANDREA BELÁŇOVÁ

## Molly H. Bassett, The Fate of Earthly Things: Aztec Gods and God-Bodies,

Austin: University of Texas Press  
2015, 283 s.

ISBN 978-1-4773-0986-5.

Štúdium mezoamerických kultúr a ich náboženstiev je podmienené historickým kontextom, v ktorom sa kultúry strednej Ameriky nachádzali po dobytí Aztéckej ríše Španielmi na začiatku 16. storočia. Neexistencia písma u Aztékov, kristianizácia oblasti, ničenie kultúrnych (náboženských) pamiatok, vyvraždenie veľkého počtu pôvodných obyvateľov a obrovská rozmanitosť kultúrnych prejavov, rozprestretá na veľkom a niekedy ťažko dostupnom území, prispela k tomu, že rekonštrukcia pôvodnej aztéckej vízie sveta je veľmi náročná.

Molly H. Bassett je profesorkou religio-nistiky na Kalifornskej univerzite v Santa Barbare s úzkou väzbou na Zacatecký inštitút v Mexiku (IDIEZ – Instituto de Docencia e Investigación Etnológica de Zacatecas). V diele *The Fate of Earthly Things* rozkrýva do hĺbky čiastkový, avšak zásadný problém aztéckej kozmóvie, a to otázku, ako Aztékovia chápali (a vytvárali) božstvá a ich sprítomnenia na zemi. Obecne sa snaží vystúpiť z klasických interpretačných a klasifikačných rámcov, v ktorých sa vyvíjalo chápanie mezoamerických náboženstiev v priebehu 20. storočia.

Bassett si berie na pomoc predovšetkým dielo Bernardina de Sahagún (misionára skúmajúceho vo veľkej podrobnosti aztécku kultúru počas conquisty a po nej), archeologické a ikonografické pramene a v menšej miere sa díva na paralely v chápaní určitých konceptov u súasných Nahuov (Aztékov). Metodologicky a teoreticky sa opiera o Latourovu dielo *On the Modern Cult of the Factish Gods*, v otázkach sprítomnenia božstiev prostredníctvom umenia či rituálnych predmetov potom o práce Alfreda Gella, anglického antropológa zaoberajúceho sa umením a rituálom.

Bassett v aztéckej kultúre identifikuje tri základné koncepty vzťahujúce sa k božstvu: *teotl* („božstvo“), *teixiptla* („lokalizované vtelenie božstva“) a *tlaquimillioli* („posvätný zväzok predstavujúci božstvo“, čo by sme s určitou nadsádzkou mohli prirovnať k relikviám božstva). To, čo si všíma vo všetkých troch prípadoch, je faktor ľudskej intencie vo výtvore božstiev. Aztékovia podľa nej doslova vyrábajú (*manufacture*) lokalizované vtelenia (*embodiment*) a robia ich reálnymi, skutočnými, živými (s. 3). Slovom „výroba“ sa Bassett snaží zdôrazniť, že sa jedná o vedomý akt skladania komponentov, z ktorých je božstvo vyrobené pomocou jasného postupu smerujúceho k očakávanému výsledku. Tento akt je iniciovaný vlastným rozhodnutím (vlastnou intenciou) človeka, nie vôľou božstva či zásahom nejakých nadprirodzených síl. Výsledkom je fyzický produkt – niečo, čo je možné vidieť, chytiť a narábať s tým.

Celú knihu autorka otvára odkazom na svoj vlastný výskum súasných Nahuov, ktorý priniesol zaujímavé zistenia ohľadne

chápania kategórií živých a neživých bytostí a vecí. Upozorňuje na to, že chápanie živého a neživého nie je bipolárne, ale rozprestreté do škály. Niektoré veci či bytosti sú tak chápané ako viac živé než iné, pričom na vrchole škály „živosti“ umiestňovali účastníci výskumu božstvá (*teotl*) (s. 11-14). Toto zistenie vnáša do hry podstatný prvok pre pochopenie sprítomňovania a oživovania bytostí (božstiev) v predmetoch či v iných bytostiach. „Výroba“ božstva tak zahrnuje postupné oživovanie božstva.

Jej výskum zaštitený Zacateckým inštitútom je výnimočný predovšetkým tým, že sa v jeho rámci podarilo popísať s relatívnu presnosťou jednotlivo stupne tejto škály a predovšetkým logiku rozhodovania (niekedy možno rozhodovacej paralýzy) o tom, kam na škále určitá bytosť či predmet patrí. Taxonomický systém Nahuov nerozlišuje medzi prirodzeným a nadprirodzeným (s. 196), rozlišuje však niekoľko dôležitých stupňov živosti, ktoré si práve často zamieňame s pre nás známejšou kategóriou nadprirodzena.

Hoci si je Bassett vedomá problematiky kultúrneho prekladu termínu *teotl* (a ďalších) ako „boh“, tohto prekladu sa nakoniec nevzdáva. Zdôrazňuje však nutnosť vysvetliť, čo/kto je „nahuaský boh“ ako kategória. Definuje päť základných charakteristík – dištinkčných atribútov nahuaských bohov (vlastníctvo, výsady, exkluzívne právo, úžasnosť, hodnota), ktoré sú faktickými stavebnými (konštrukčnými) prvkami intencionálnej výroby prítomných božstiev (s. 127).

K definícii rozdielutvorných prvkov dochádza Bassett tak, že porovnáva opisy predmetov, ktoré sú obyčajné, bežné, s tými, ktoré majú prívlastok „božské“. Koreň slova *teotl* sa pripája priamo ku koreňu slova označujúceho predmet alebo bytosť, ktorá je *teotl*-om modifikovaná. Bassett tak ukazuje, že dochádza k premene vnútornej podstaty predmetu – jeho ontológie (s. 90). V súlade s Alfredom Gellom teda tvrdí, že premena (zbožštenie) predmetu nie je iba symbolická, ale faktická. Zároveň však „zbožštenie“ nemá nadprirodzený charakter, ide len o nadbudnutie iných (hoci vnútorných) charakteristík.

Definovaním dištinkcie božstva sa následne dostáva k definovaniu ďalších dvoch konceptov – *teixiptla* („lokalizované vteleenie božstva“) a *tlaquimiliolli* („posvätný zväzok predstavujúci božstvo“). Lokalizovaným vteleením božstva sa môže stať osoba či predmet, typicky socha či figurína. Božstvo musí mať jednu z týchto fyzických foriem, aby sa mohlo prezentovať. Slovo *teixiptla* vyjadruje fakticky i sémanticky vzťah medzi tromi rovinami: prototypom (to, čo je reprezentované – božstvo), indexom (reprezentantom prepojeným na prototyp – človekom) a ikonou (prepojením na základe podobnosti vzhľadu – fyzické a výzorové vybavenie a ozdoby človeka predstavujúceho božstvo) (s. 134-138). *Tlaquimiliolli*, posvätný zväzok, môžeme prirorovať najbližšie k relikvii – jedná sa o fyzické pozostatky božstiev alebo ich reprezentantov, ktoré sú zbalené v balíku dvadsiatich látok (dvadsiatka je tu dôležitá ako číslo vyjadrujúce – a tým fakticky zabezpečujúce – kompletnosť a rekonštrukciu) (s. 162-178). Výrobu božstiev je tak možné chápať ako proces oživenia predmetu pomocou fyzického pripodobnenia k božstvu a aplikovania „božských“ rozdielutvorných komponentov.

*The Fate of Earthly Things* predstavuje dôkladne vystavanú odbornú argumentáciu, ktorá nahliada nie neznámu problematiku božstva v mezoamerických kultúrach z novej a veľmi dôležitej perspektívy. Z tohto hľadiska rozhodne prekračuje hranice svojho kultúrneho zamerania a môže byť veľmi inšpiratívna i pre bádateľov v iných kultúrnych oblastiach, predovšetkým pri postupo- ch a snahách o interkultúrny preklad komplikovaných konceptov.

Osobne vnímam, že mezoamerické štúdiá by sa mali hýbať vpred práve takýmto interpretačným spôsobom. Molly H. Bassett je podľa môjho názoru veľmi zaujímavou autorkou, ktorej sa týmto dielom podarilo vymaniť štúdium aztéckych božstiev zo statického nahliadania historiografie, ktorá dlhú dobu stála na kategorizáciách prebraných z Európy, či z nevhodného komparatívneho úsilia antropológie, ktorá sa v prehnanej miere snaží vyvodzovať závery z porovnávaní súčasnej nahuaskej viery s pôvodnou kultúrou Aztéckej ríše. Bassett si oproti tomu kladie antropologické otázky v kontexte

historického materiálu. Namiesto toho, aby sa pokúšala vytvoriť ďalšiu typológiu božstiev, pýta sa na to, ako človek k božstvu pristupoval, čo preňho božstvo predstavovalo, ako ho sprítomňoval a ako s ním narábal. Nesnaží sa však hľadať v súčasných rituáloch paralely k tým pôvodným, tu sa striktné drží historického materiálu, a ani jej nejde o rekonštrukciu presného rituálu. To, čím sa inšpiruje v prípade súčasných Nahuov, sú konkrétne výskumy týkajúce sa predovšetkým jazyka a toho, ako sa o veciach hovorí na úrovni gramatiky.

Na druhú stranu dôkladné pochopenie Bassettovej myšlienok a niektorých konceptov, z ktorých vychádza, bude pre čitateľov hlbšie neoboznámených s aztéckym náboženstvom pravdepodobne ťažším orieškom. A to i napriek tomu, že jej jazyk je veľmi príjemný a zrozumiteľný. Naopak mezoamerikanistov určite milo prekvapí čistotou vyjadrovania, dôkladným odhalením argumentácie a dokonca niekedy pobaví skrytým vtipom (napr. termín *t(h)eologians* používa pre označenie bádateľov zaoberajúcich sa štúdiom božskej podstaty *teotl-u*). *The Fate of Earthly Things* rozhodne stojí za pozornosť.

LUJZA KOTRYOVÁ

## Daniel L. Pals, Osm teórií náboženství,

Praha: Ex Oriente 2015, 483 s.

ISBN 978-80-905211-2-4.

Českému čtenáři se v roce 2015 dostal do rukou překlad přepracované verze starší knihy *Sedm teorii náboženství*, která byla v anglickém originále vydána již před dvaceti lety. Přepracovaná verze rozšiřuje původní knihu především o dvě kapitoly: kapitolu věnovanou přístupu Maxe Webera a kapitolu shrnující nedávný vývoj religionistických teorií do roku 2006.

Knihla si klade za cíl systematicky představit stěžejní teorie, které formovaly vývoj akademického studia náboženství od jeho

počátků až do současnosti. Kromě již zmiňovaného velikána sociologie náboženství se postupně věnuje rozboru teorií, které představili E. B. Tylor a J. G. Frazer, S. Freud, É. Durkheim, K. Marx, M. Eliade, E. E. Evans-Pritchard a C. Geertz. Systematičnost, kterou Pals dokázal do tohoto díla vtělit, je jedním z jeho velkých přínosů. Na více než čtyři sta stranách drží konzistentně strukturu, v jejímž rámci nejdříve zasadí život autora do historického kontextu a představí jeho zásadní myšlenky a poté naváže analýzou a kritikou jeho východisek, metod a cílů a srovnáním s ostatními badateli. Každému autorovi přitom věnuje přibližně stejný prostor. Kromě této poctivosti je dalším jednoznačným kladem přístupný, čtivý a jednoduchý jazyk, který svou formou sestupuje až na středoškolskou úroveň. Pals tak dokazuje nejen hloubku své oboznámenosti s jednotlivými teoriemi, ale i schopnost přiblížit tyto teorie začátečníkům. Pro tuto cílovou skupinu, ale i pro pokročilejší čtenáře je další přidanou hodnotou každé kapitoly komentovaná bibliografie.

Takto koncipovaná kniha zaplňuje mezeru, která doposud na českém trhu existovala. Začínající studenti religionistiky tak mají nově možnost dostat se k textu, který velmi přístupnou, strukturovanou a přehlednou formou netriviálním způsobem uvádí do myšlenkových konceptů osmi autorů, kteří měli zásadní vliv na vývoj religionistiky.

Kromě těchto pozitivních aspektů má kniha také svou problematickou stránku, na kterou je třeba upozornit. Tím, že se tváří jako nezávislé shrnutí a nezúčastněný rozbor autorů minulosti, by mohla budit dojem, že programově rezignovala na vytváření příběhu dějin oboru. Nicméně opak je pravdou. Už jen omezený počet diskutovaných autorů, který je nevyhnutelným rysem jakékoli publikace tohoto druhu, vede automaticky k zaujetí stanoviska. Na důležitosti tak nabývá to, které autory vybereme a představíme jako stěžejní zástupce jednotlivých generací badatelů a jak je v publikaci seřadíme. K. Marx se například objevuje až po kapitolách o E. B. Tylorovi a J. G. Frazerovi, S. Freudovi a É. Durkheimovi, jakkoliv by jim měl striktně chronologicky předcházet